

ПРАВОВЛАДДЯ: ПУТІВНИК КОРИСТУВАЧА

ПРАВОВЛАДДЯ, ДЕМОКРАТІЯ, ЛЮДСЬКІ ПРАВА

Правовладдя, демократія і людські права – три опори Ради Європи – тісно пов’язані й нерозривні.

- ▶ Демократія гарантує, що громадян залучено до ухвалення рішень у суспільстві.
- ▶ Людські права оберігають людей від свавільного й надмірного втручання в їхні свободи та вбезпечують людську гідність;
- ▶ Держава, керована правовладдям, забезпечує, щоб чинення публічної влади було регульовано й контрольовано.

Правовладдя сприяє демократії, оскільки закладає відповідальність тих, хто тримає у своїх руках публічну владу. Воно охороняє людські права завдяки незалежній та безсторонній системі правосуддя й захищає меншини від підкорення свавільній більшості.

Чому це істотно?

Держава без чітких правил схильна до несталості та розгулу.

Правовладдя оберігає засадничі свободи кожного. Воно є стрижнем сучасних демократій.

Правоваладдя уґрунтоване на п'яти засадничих принципах:

- ▶ **Законність** – приписи права застосовні до кожного й установлюють межі для влади.
- ▶ **Юридична визначеність** – приписи права чіткі, приступні й передбачні.
- ▶ **Запобігання надуживанню владою** – установлено бар'єри, щоб не допускати свавільства.
- ▶ **Рівність перед законом і недискримінація** – приписи права захищають кожного й застосовні зарівно, а дискримінацію заборонено.
- ▶ **Доступ до незалежного й безстороннього правосуддя** – кожен може захищати свої права в суді.

Ілюстрації «Леді Правосуддя» мальтійської художниці Надін Теума

ЗАКОННІСТЬ

Приписи права застосовні до кожного й установлюють межі для влади

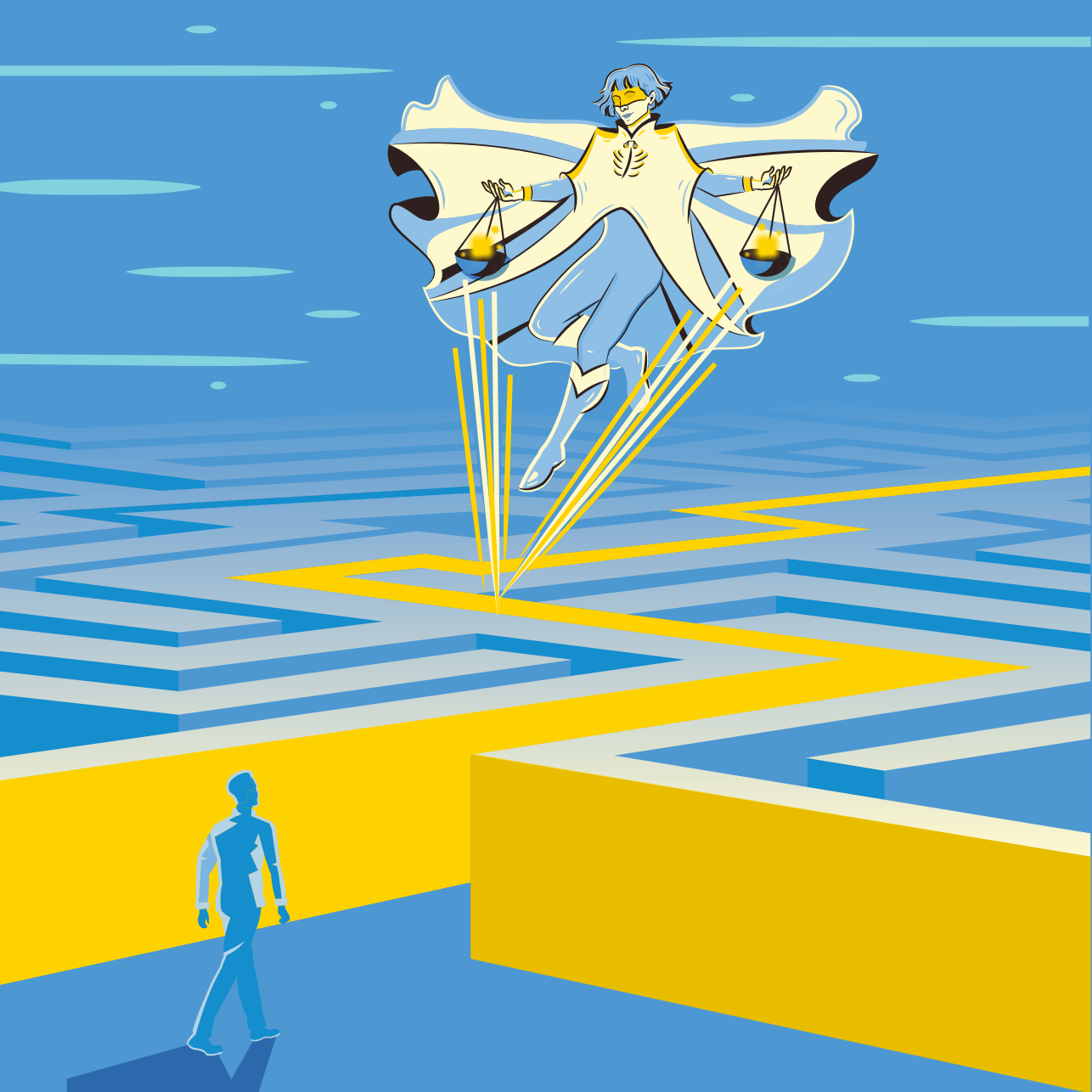
У державі, керованій правовладям, дії органів влади й громадян регулює демократично ухвалене законодавство. Виконавча влада не може виконувати свої повноваження й нав'язувати свою волю безмежно або безконтрольно.

Ключові принципи

- ▶ Усі рішення має бути вироблено в межах приписів права.
- ▶ Акти права має бути ухвалено відповідно до чіткого й прозорого демократичного процесу.
- ▶ Рішення органів публічної влади має бути предметом перевірки незалежним судівництвом. Влада не може наділяти себе новими повноваженнями в порушення норм, що їх установлено конституцією.
- ▶ Міжнародні конвенції й договори, а також рішення міжнародних судів, має бути застосовано й виконано.
- ▶ Акти права має бути дієво впроваджено.

Чому це істотно?

Якби владу не мало би бути чинено в рамках приписів права, вона була би схильна надуживати. Наприклад, влада могла б обмежувати свободи, як їй вигідно. Чіткість і додержання демократично ухваленого законодавства є гарантією справедливості й рівності для всіх.

ЮРИДИЧНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ

Приписи права чіткі, приступні й передбачні

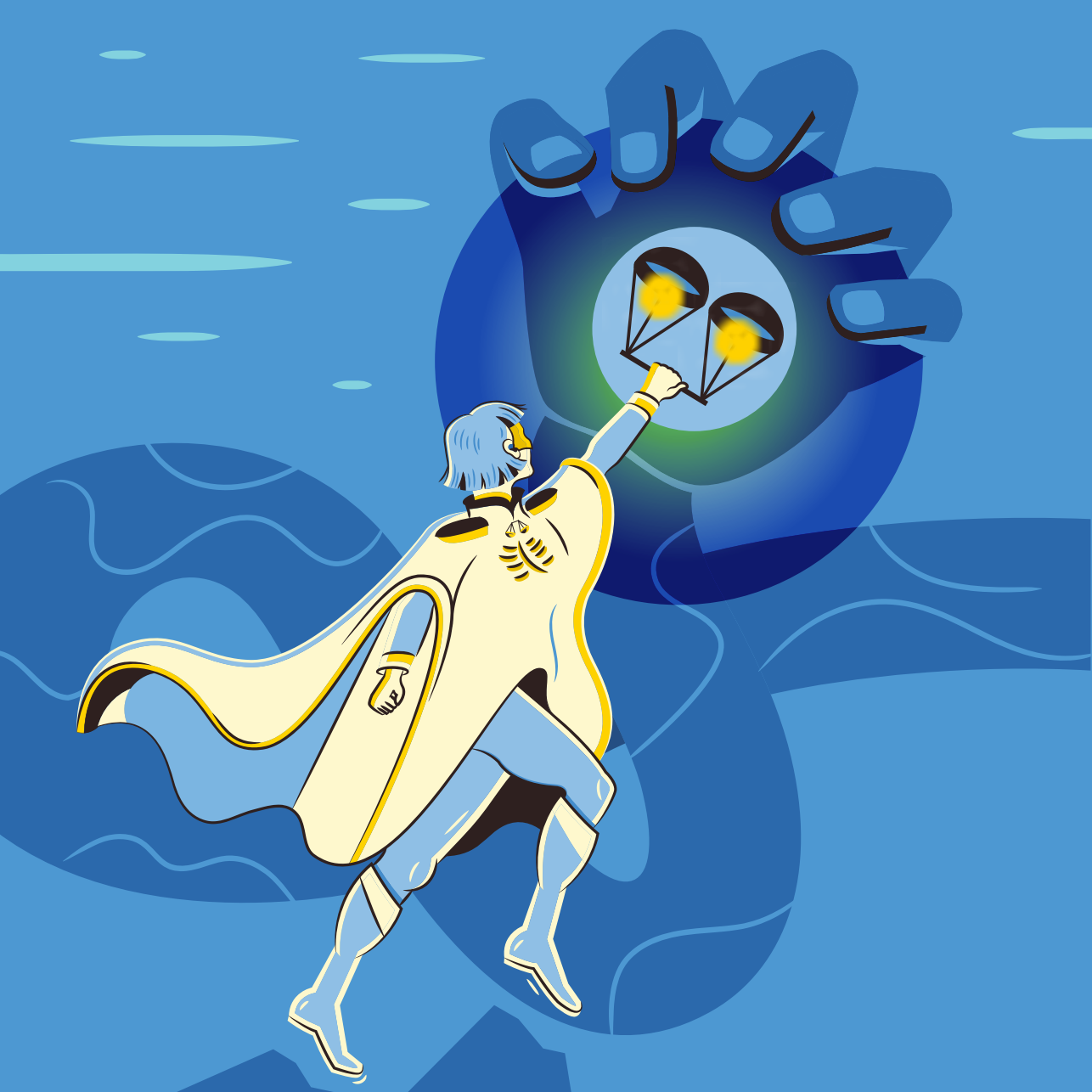
Юридична визначеність гарантує, що приписи права є чіткими, приступними й передбачними та незастосовними ретроактивно. Тож усім їхні права і обов'язки відомі заздалегідь.

Ключові принципи

- ▶ Приписи права й судові рішення мають бути легкими для сприйняття і розуміння.
- ▶ Приписи права не мають зазнавати змін непередбачувано й мають бути послідовними.
- ▶ Особу не можна засудити за діяння, що не становило злочин або правопорушення на час його вчинення.

Чому це істотно?

Щоб людина поводитись упевнено, вона має знати свої права і обов'язки. Незрозумілі або швидко змінювані приписи права спричиняють невизначеність і неусталеність та наражають людей на незахищеність від непередбачуваних покарань.

ЗАПОБІГАННЯ НАДУЖИВАННЮ ВЛАДОЮ

Установлено бар'єри, щоб не допускати свавільства

Необмежена й неконтрольована влада призводить до несправедливості. До загроз абсолютної влади належать самоуправні рішення, корупція й політичні утиски. Наприклад, надмірне спостереження без судового дозволу або нагляду може спричиняти порушення людських прав.

Ключові принципи

- ▶ Поділ влади: владу не має бути зосереджено в руках одного органу.
- ▶ Обов'язок обґрунтовувати: рішення органів публічної влади має бути обґрунтовано й роз'яснено.
- ▶ Судова перевірка: має бути можливим оскаржити будь-яке рішення органів публічної влади до незалежних і безсторонніх судів.

Чому це істотно?

За браком контролю влада могла б ухвалювати самоуправні рішення, піддавати цензурі своїх опонентів або навіть уневажнювати засадничі свободи. Правовладдя закладає гарантії запобігання таким надуживанням.

РІВНІСТЬ ПЕРЕД ЗАКОНОМ І НЕДИСКРИМІНАЦІЯ

Приписи права захищають кожного й застосовні зарівно, а дискримінацію заборонено

Правовладдя зобов'язує, щоб кожен мав однакові права і обов'язки, що їх визначено приписами права, і щоб не було необґрунтованих розбіжностей у способі їх бачення.

Рівність перед законом означає

- ▶ Не має бути жодного необґрунтованого розрізнення між людьми – як за приписами права, так і за їх застосуванням.
- ▶ Має бути уможливлено захист від усіх форм дискримінації.
- ▶ Однакові права і обов'язки має бути гарантовано всім.
- ▶ Усякому, хто зазнав дискримінації, належить мати можливість захищати себе.

Ключові здобутки – приклад виборчого права жінок

Зволікання з наданням жінкам права голосу в Європі є прикладом історичної дискримінації. Фінляндія була першою європейською країною, що надала жінкам право голосу 1906 року. Лише після 1918 року його поширено на більшість інших європейських країн, і всього-на-всього від 1984 року воно стало універсальним у Європі. Натепер правовладдя не лише охороняє виборчі права жінок, але й гарантує та заохочує їхню активну участь у політичному житті без дискримінації.

ДОСТУП ДО НЕЗАЛЕЖНОГО Й БЕЗСТОРОННЬОГО ПРАВОСУДДЯ

Кожен може захищати свої права в суді

Доступ до незалежного й безстороннього суду надає можливість людям захищати свої права. Наприклад, Європейський суд із людських прав постановив, що неможливість оскаржити в суді своє звільнення з роботи, позбавлення когось майна або припинення доступу до своїх дітей є порушенням прав заявників. Вчасне й доступне судочинство є істотним, щоб забезпечити рівноправ'я.

Ключові принципи

- ▶ Кожен має право звернутись до суду та кожного управнено на справедливий розгляд справи незалежним і безстороннім судом.
- ▶ Судові рішення приступні й зрозуміло роз'яснені.
- ▶ Правнича порада й безкоштовна правнича допомога доступні тим, хто їх потребує.
- ▶ Процедури відповідно швидкі й недорогі.
- ▶ Судові рішення виконувані.

Чому це істотно?

За браком доступу до правосуддя у громадян, що зазнали несправедливості, не було б можливості обстоювати свої права. Держава повинна забезпечити наявність незалежних судів і судової системи, доступної кожному.

PAX TIBI MARCE
EVANGELISTA

ПРАВОВЛАДДЯ В ДІЇ

Роль Венеційської комісії Ради Європи

Венеційська комісія надала допомогу своїм державам-членам у вибудовуванні конституційних систем, що забезпечують належне впровадження принципів правовладдя. Комісія також виробила інструмент – Мірило правовладдя, – щоб оцінювати рівень упровадження принципів правовладдя в окремій країні.

Мірило правовладдя Венеційської комісії

Мірило правовладдя 2016 р. Подає стрижневі принципи правовладдя права – як-от: законність, юридична визначеність, запобігання наживанню владою, доступ до правосуддя, рівність і недискримінація – у вигляді еталонних тестів із докладними параметрами й відповідними джерелами.

Користуючись Мірилом, уряд, парламент, громадянське суспільство, громадяни, а також міжнародні організації можуть оцінювати, якою мірою певна держава додержує принципів правовладдя. Тож Мірило зможливає виявити недоліки або прогалини, що потребує державної дії. Венеційська комісія надала численні рекомендації, як усунути такі недоліки й прогалини.

Хто ми?

Венеційська комісія «За демократію через право» – це дорадчий орган Ради Європи з конституційного права за складом із незалежних експертів.

Її засновано 10 травня 1990 року за ініціативою італійського науковця Антоніо Ла Перголи. Після падіння Берлінського муру вона допомогла багатьом колишнім соціалістичним країнам ухвалити демократичні конституції й законодавство, а потім стати членами Ради Європи.

Нині вона надає допомогу своїм державам-членам виробляти конституційні й законодавчі реформи відповідно до міжнародних стандартів. Виконання рекомендацій Комісії сприяло процесові набуття членства в Європейському Союзі.

Місія

Відповідно до запиту та через залученість до консультацій з національними органами влади, державними установами, заінтересованими сторонами і громадянським суспільством Венеційська Комісія оцінює конституційні й законодавчі реформи, зокрема, у виборчій та судовій ділянках і надає рекомендації, що не мають зобов'язувального характеру, як покращити такі реформи, щоб додержати й упровадити принципи демократії, людських прав і правовладдя та виробити дієві й життєздатні системи врядування.

Держави-члени

До Венеційської Комісії входять 46 держав-членів Ради Європи й 15 інших держав Америки, Африки та Азії.

Чому Венеція?

«Європейська комісія за демократію через право» отримала свою назву «Венеційська комісія» від відомого італійського міста у Венеційській лагуні, де вона відбула своє перше засідання й де надалі продовжує засідати чотири рази на рік.

1990-2025 - Здобутки

Завдяки своїй незалежності й безсторонності, професіоналізмові та своїм усеохопним методам роботи Венеціанська комісія за 35 років свого існування мала великий вплив на сприяння ухваленню демократичних конституцій і демократичному функціонуванню інституцій. Так, Комісія посприяла посиленню додержання принципів правовладдя й зміцненню поділу влади та судової незалежності у своїх державах-членах.

- ▶ **1000+**: Кількість висновків і доповідей щодо конституційних і законодавчих реформ
- ▶ **50+**: Кількість конституцій, що їх розроблено або переглянуто з допомогою Комісії
- ▶ **200+**: Кількість незалежних юридичних експертів, що зробили внесок у її роботу

Чому це має значення для всіх нас?

Правовладдя – це:

Стала й мирна демократія.

Громадяни, що є вільні й захищені від свавільності.

Справедливіше і більшої рівності суспільство.

Ілюстрації: Надін Теума

Усі права захищено.
Жодної частини цієї публікації не може
бути перекладено, відтворено або
передано без попереднього письмового
дозволу Директорату комунікацій
(F-67075 Strasbourg Cedex або
publishing@coe.int).

Світлини © Council of Europe

Видала Рада Європи
F-67075 Strasbourg Cedex
www.coe.int

© Рада Європи, липень 2025 р.

Вебсайт Венеційської комісії

<https://venice.coe.int>

У цій брошурі досліджено засадничі принципи правовладдя: законність, юридична визначеність, запобігання надуживанню владою, рівність перед законом і доступ до правосуддя. Ці принципи становлять наріжний камінь демократії та людських прав, що гарантує підзвітне врядування, особисті свободи й суспільну справедливість. Дізнайтеся, як Рада Європи завдяки праці Венеційської комісії допомагає державам додержувати ці стандарти й захищати громадян від свавільної влади. Безвідносно до того, чи ви політик, студент або небайдужий громадянин, цей путівник оприявнює, чому правовладдя так важить і як воно охороняє наші свободи щодня.

UKR

www.coe.int

Рада Європи є провідною організацією із захисту прав людини на континенті. Вона нараховує 46 держав-членів, включно з усіма державами-членами Європейського Союзу. Усі держави-члени Ради Європи приєдналися до Європейської конвенції з прав людини – договору, спрямованому на захист прав людини, демократії та верховенства права. Європейський суд з прав людини здійснює нагляд за виконанням Конвенції у державах-членах.

